

RECENZE / BOOK REVIEW

Zuzana KUSÁ – Ladislav Rabušic (eds.): Odděleně spolu? Česko a Slovensko optikou vývoje hodnot po roce 1991

Praha 2019: Slovart, 432 s. ISBN 978-80-556-4590-2

Kniha *Odděleně spolu?* je společným výstupem týmu českých a slovenských sociálních vědců, kteří se zaměřili na otázku, nakolik se proměnily postoje a hodnoty Čechů a Slováků, případně jestli se od sebe obyvatelé obou zemí názorově vzdalovali či přibližovali? To je jistě zcela legitimní otázka i v kontextu toho, že v mnoha obyvatelích obou zemí je zakořeněna určitá forma nostalgie po společném státě. Motivací autorů tak bylo zmapování vývoje po čtvrt století od rozdělení federace.

Kniha na první pohled zaujme i vizuálně, protože na poměry současné sociálně vědní produkce je vyvedena v pevné vazbě formátu B5 a v rozsahu více jak 400 stran. Působí tedy poměrně dominantně jak v knihovně, tak na policích knihkupectví. Nakladatelství Slovart také primárně nespojujeme s vydáváním odborné produkce, ale o to více potěší kvalitní zpracování. Jistě, není to bez chyb, v deskách na čtenáře čeká errata, ovšem revidující jedinou tabulku v knize. V řadě publikací je takových nedostatků daleko více a nakladatel je nikterak neřeší.

Autorský kolektiv je dominantně sociologický (jedinou výraznější výjimku tvoří politologové Roman Chytilík a Alexandra Matejková), přičemž zahrnuje všechny generace autorů od klíčových postav oborů v jednotlivých zemích (Ladislav Rabušic, Silvia Miháliková) až po doktorandy na počátku své vědecké dráhy. Nicméně to nepředikuje kvalitativní výkyvy v obsahu knihy. Spíše naopak. Ladislav Rabušic a Zuzana Kusá dokázali editorskou taktovkou udržet vysokou úroveň celé publikace, která je tak jednoznačně zajímavým podnětem a stane se jistě důležitým referenčním bodem pro další komparace.

Pomyslným jádrem publikace je modernizační teorie Ronalda Ingleharta. Opírá se tedy o názor, že ekonomický rozvoj, politické a kulturní změny jsou navzájem provázané a ovlivňují se. Proto je tedy zřejmý předpoklad, že ruku v ruce s politickým rozdělením Československa došlo i k oddělení hodnotovému. Dalším důležitým výkladovým rámcem se pak stává teorie individualizace, která nabízí odpoutání se od tradičních forem chování a jednání, které bylo více či méně institucionalizováno, což vede k opouštění těchto tradic. To můžeme chápat i jako specifickou formu vypořádání se s reálně socialistickým zřízením, které za jeden ze svých základů považovalo (byť ne zcela oprávněně či lépe řečeno neodpovídající realitě) právě kolektivismus, který je

samozřejmě v přímém rozporu s individualizovanou společností. Ale i to nabízí řadu zajímavých otázek ohledně toho, jak se obě země s vývojem vypořádaly.

Bez výraznější erudice si jakýkoliv pozorovatel obou zemí uvědomí, že jeden z nejmarkantnějších rozdílů spočívá v otázce náboženství. Miroslav Tížik poukazuje ve své kapitole na skutečnost, že na Slovensku patří otázky náboženství k jakémusi implicitnímu obsahu veřejného diskursu a ovlivňují celou společenskou debatu, respektive je slovenská společnost hodnotově a názorově bližší církevním názorům než ta česká. V tomto kontextu dávají smysl i další rozdíly v jiných kapitolách, kdy slovenská společnost v řadě otázek stojí stále na tradičních hodnotách, a odmítá tak řadu otázek, jako jsou alternativní formy rodiny nebo rodičovství homosexuálních párů. Míra akceptace je v české společnosti vyšší (ve věkové kategorii 18 až 29 let dokonce až třikrát). Právě míra religiozity, nebo alespoň religiozitou ovlivněných hodnot, velmi dobře ukazuje, že existují roviny, ve kterých jsou poměrně markantní rozdíly mezi Českem a Slovenskem. Obecně však klesá podpora tradičních názorů například na postavení ženy v domácnosti atd.

Zajímavé jsou ale i další ukazatele, kde se například ukazuje, že spokojenost občanů se životem v dané zemi je přibližně stejná a není možné nalézt výraznější rozdíly. Rozdíly je ale možné nalézt v otázkách participace. Od roku 1991 zaznamenaly obě země pokles v míře participace ve formálních organizacích. To lze samozřejmě vysvětlit i propadem členství v odborových organizacích, které bylo před rokem 1989 častější. Na Slovensku je však míra této podoby participace výrazně nižší (až o 10 %). Naopak na Slovensku poměrně vzrůstá míra politické angažovanosti občanů, což může být spojeno s řadou politických skandálů. Ale bylo by velmi zajímavé sledovat, jak by se v tomto ohledu projevil události na Slovensku spojené s vraždou novináře Jána Kuciaka a v Česku s protesty okolo platformy Milion chviliek pro demokracii.

Zajímavá jsou i zjištění Romana Chytilka ohledně nespokojeností s demokracií, která je často spojována s méně vzdělaným obyvatelstvem a milovníky „starých pořádků“. Realita je však dle výzkumu zcela jiná a často se jedná o mladé lidi, kteří odmítají tradiční politické strany jako jakousi zbytečnou záležitost, která je spojená právě s demokracií. V kontextu tohoto zjištění je zajímavé sledovat to, že vítězi posledních parlamentních voleb v obou zemích jsou subjekty, které se snaží distancovat od označení „strana“. V Česku je to ANO 2011, které proklamuje označení „hnutí“, ačkoliv se legislativně jedná zcela nepochybně o politickou stranu. Právě tento akcent na označení za hnutí je snahou o jakousi distanci od tradičního politického stranictví, ačkoliv realita je samozřejmě zcela jiná. Obdobným případem je i slovenský vítěz posledních parlamentních voleb v roce 2020 Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLANO), který se už svým názvem odkazuje k tomu, že jde o záležitost běžných obyčejných lidí a nikoliv elit. Nedůvěra v tradiční politické strany a podpora nových politických subjektů je tak dalším projevem, který je oběma zemím společný.

Nemá příliš cenu důsledně procházet jednotlivé rozdíly a podobnosti mezi oběma zeměmi. Ukazuje se, že Česko i Slovensko prochází modernizačním procesem a cca 70 let společného vývoje zanechalo stopy v obou zemích, které jsou si díky tomu v mnoha aspektech velmi podobné. Jak se ukazuje, tak nejmarkantnějším rozdílem v obou společnostech je otázka náboženství, která logicky ovlivňuje obecné hodnotové nastavení společnosti. Slovensko je hodnotově více ortodoxní a uzavřenější vůči otázkám jako je homosexualita, adopce homosexuálními páry atd. Samozřejmě se vztah k náboženství projevuje i otázkách genderové emancipace. To je však paradoxní vzhledem k tomu, že se Slovensko dočkalo nejen první předsedkyně vlády, ale i první prezidentky. To je jistě velmi zajímavý signál, protože je v rozporu s tradiční rolí žen.

Co říci závěrem? Kniha *Odděleně spolu?* je velmi zajímavým příspěvkem k rozvoji české i slovenské společnosti, zejména v oblasti hodnot. Její silnou stránkou jsou precizně teoreticky podložená vysvětlení i šířka záběru témat. Díky tomu může dávat vodítka i pro další výzkumy a stát se výrazným referenčním bodem, který může poskytovat pomocná vysvětlení. V tomto ohledu lze knihu jen a jen ocenit a doporučit. A snad jen doufat, že rozdělení obou zemí není stále natolik velké, aby pomyslnou překážku tvořila jazyková bariéra, protože jak je jistě zřejmé, tak slovenští a čeští autoři psali svým mateřským jazykem. A ten leckdy mladším generacím druhé země může již činit určité obtíže.

Mgr. Petr Bláha
Katedra politologie a filozofie, Filozofická fakulta
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
Ústí nad Labem